

BIRTHE SJÖBERG

Missbruk och misstolkningar

Ljusglimtar i höstmörkret är välkomna och nu har en kommit! Det är Jimmy Vulovics *Reform eller revolt. Litterär propaganda i socialdemokratisk, kommunistisk och nationalsocialistisk press* (ellerströms 2013). Här diskuteras bland annat Viktor Rydbergs *Undersökningar i germanisk mytologi* (1886–89) och några av hans dikter samt hur nazisterna tolkade texterna. Det är uppfriskande att ta del av Vulovics läsning av Rydbergs verk. Denna är – till skillnad från en del andra nyare verk om hans mytforskning – förankrad i litteraturvetenskaplig erfarenhet och tar fasta på Rydbergs estetiska idealism, hans politiska uppfattning och den historiska kontexten, istället för att inrikas på eventuella fragment av uppfattningar som man skulle kunna känna igen i den nazistiska retoriken.

I inledningskapitlet presenterar Vulovic sitt syfte med boken:

Med anspråket på att företräda arbetarna följer ett språk som är kopplat till arbetarna. Det är ett språk där ord som arbetare och socialism måste bli centrala för den som vill behärska det. Socialdemokratins, kommunismens och nationalsocialismens kamp under mellankrigstiden var till stor del en språklig politisk kamp om att få definiera just dessa ord tillsammans med ord som exempelvis kultur och bildning. Hur de olika grupperingarna i den kampen använde sig av skönlitteraturen är vad den här boken handlar om.

Rydberg var en av de författare som flitigt användes. Nationalsocialisterna presenterade honom som en tidig föreläsare för de åsikter som de stod för, skriver Vulovic och fortsätter:

Om man studerar deras argumentation närmare så visar sig emellertid dessa påståenden, föga överraskande,

missvisande. De nationalsocialistiska kulturskribenterna hade antingen helt missuppfattat Viktor Rydbergs romantiska idealism eller så hade de medvetet förvrängt den.

En som på senare år har missuppfattat Rydbergs texter är Maja Hagerman som i *Det rena landet* (2006) utnämner Rydberg till en av föregångarna till rasism och herrefolkstänkande. Hon avfärdar hans omfångsrika arbete *Undersökningar i germanisk mytologi* som "luntor" som ger ett intryck av "att Viktor Rydberg fått spader". Granskar man hennes argumentering för att Rydberg skulle vara en nazismens föregångare upptäcker man att den är bräcklig och lätt kan smulas sönder. Ett exempel är när hon påstår att en stor och förväntansfull publik strömmade till för att lyssna på Rydbergs föreläsningar om "långskallar" och "arisk stenålder" vid Stockholms högskola. Man får intrycket att detta pågick under många år då det i själva verket var så att Rydberg höll ett par föreläsningsserier om sin komparativa metod i mytforskningen samt om det sammanhängande epos han sammanställt som resultat av sin forskning. Uppgifterna om germanernas och ariernas urhem var alltså forskningsresultat från den tidens ansedda forskare inom arkeologi och språkhistoria. I god forskaranda presenterade Rydberg dessa innan han övergick till sitt eget område: myterna.

Trots att en viss nyansering vad gäller Rydbergs idéer ibland bryter igenom i Hagermans text, kommer hon ändå fram till att hans kulturhistoria inte kritiserades utan att beskrivningen av det "renrasiga Sverige med rötter i ett ännu ursprungligare ariskt urhem" tvärtom kom att få "ett långt eko". Hagerman har senare blivit kritiserad av flera forskare i *Kulturhjärten. Viktor Rydbergs humanism* som kom tre år efter hennes bok - och Vulovic instämmer i kritiken.

Det verkar nästan som om Rydberg anade att hans texter skulle kunna vantolkas både då och ett drygt sekel senare. I ett brev till S.A. Hedlund i december 1886 visar han en oro över

att hans forskningsredogörelse skulle missuppfattas. Han tar avstånd från filologen och antropologen Karl Penkas åsikt att den skandinaviska halvön skulle vara "hela den ariska racens vagga", och förklarar sedan *varför* han anser att det är viktigt att påpeka detta.

Jag betonar detta, emedan personer, som icke läst min bok eller läst den ytligt, gerna förblanda Penkas åsigt med min eller åtminstone tro, att jag velat grunda min uppfattning af Forngermaniens läge på mythen och sagorna, ehuru jag i mitt arbete bestämdt protesterat mot en sådan missuppfattning.

Jimmy Vulovic tillhör definitivt inte dem som har läst Rydbergs bok ytligt. Dessutom ger han en förklaring till *hur* hans texter förvanskas och *varför* de har förvanskats.

Avslutningsvis ger jag några exempel från *Reform eller revolt* som illustrerar Vulovics fördjupade resonemang. Betydelsen av Rydbergs konst- och litteratursyn lyfts fram. Rydberg, liksom den romantiska idealismen, framhöll det allmänmänskliga. Alla folk var grenar på en och samma stam. Vulovic skriver:

Liksom i fråga om mytologier och mytforskning intar Viktor Rydberg i estetiska spörsmål alltså en tydligt universell hållning. Nazisterna var selektiva med vad de valde att lyfta fram hos honom. Det slags pragmatisk-relativistiska litteratursyn som de gav uttryck för - att litteratur ska tjäna de värden och egenskaper som anses kopplade till den egna rasen i kamp mot andra raser och deras värden och egenskaper - rimmar illa med hans allmänmänskligt idealistiska syn på litteraturen. Bland annat den aspekten föll bort då de förflyttade Viktor Rydberg från litteraturens till politikens fält och därmed gjorde propaganda av hans litteratur.

I bokens avslutning återkommer Vulovic till nazisternas vantolkning av Rydbergs verk. Hans allmänmänskliga och i grunden universella och reflekterande kritiska hållning

förvrängdes till ett förespråkande för raskamp, antidemokrati och antiintellektualism, konstaterar Vulovic.

